

УДК 373.542

Людмила Годунко, викладач англійської мови Сарненського педагогічного коледжу
Рівненського державного гуманітарного університету

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА РЕТРОСПЕКТИВА У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ У ХХ СТОЛІТТІ

У статті проаналізовано історичні передумови у вивченні іноземних мов у початковій та середній школах у Чеській Республіці. Обґрунтовано актуальність вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду у здійсненні послідовних реформ в іноземній освіті. Вказано на особливостях розподілу навчальних годин для вивчення іноземних мов у школах у різні історичні періоди як обов'язкових так і факультативних предметів. Акцентовано на зниженні домінуючої ролі російської мови і підвищенні значимості англійської мови для вивчення як іноземної мови; особливостях перепідготовки вчителів іноземних мов через виконання програм міжнародних організацій з підвищення кваліфікації вчителів.

Ключові слова: іноземні мови, початкова школа, середня школа, послідовні реформи, обов'язковий навчальний предмет, факультативний предмет.

Лит. 7.

Людмила Годунко, преподаватель английского языка Сарненского педагогического колледжа
Ровенского государственного гуманитарного университета

ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ РЕТРОСПЕКТИВА В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В ЧЕШСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ В ХХ ВЕКЕ

В статье проанализированы исторические предпосылки изучения иностранных языков в начальной и средней школах в Чешской Республике. Обоснована актуальность изучения и обобщения зарубежного опыта в осуществлении последовательных реформ в иноязычном образовании. Указано на особенностях распределения учебных часов для изучения иностранных языков в школах в разные исторические периоды как обязательных так и факультативных предметов. Акцентировано на снижении доминирующей роли русского языка и увеличении значимости английского языка для изучения как иностранного; особенностях переподготовки учителей иностранных языков за выполнение программ международных организаций для повышения квалификации учителей.

Ключевые слова: иностранные языки, начальная школа, средняя школа, последовательные реформы, обязательный учебный предмет, факультативный предмет.

Lyudmyla Hodunko, Lecturer of English of the Sarny Pedagogical College
Rivne State Humanities University

THE HISTORICAL AND PEDAGOGICAL RETROSPECTIVE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN THE CZECH REPUBLIC IN THE XX CENTURY

The article analyzes the historical background in studying foreign languages at primary and secondary schools in the Czech Republic. It characterizes the actuality of study and the generalization of international experience in the implementation of successive reforms in foreign the language education. It specifies on the features of the distribution of teaching hours for studying foreign languages at schools in different historical periods as the compulsory and optional subjects. The special attention is focused on the reducing of dominant role of the Russian language and increasing the importance of studying English as a foreign language; the features of retraining of foreign language teachers through the implementation of programs of international organizations for teacher training.

Keywords: foreign languages, a primary school, a secondary school, successive reforms, a compulsory school subject, an optional subject.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. На сучасному етапі формування глобалізованого суспільства відчувається потреба в оволодінні іноземними мовами, які слугують засобом комунікації і реалізації діалогу культур, розвитку взаєморозуміння та толерантності. Саме тому в Україні, яка зробила європейський вибір, важливим є вивчення, узагальнення та

впровадження досвіду найближчих європейських сусідів у проведенні інтенсивних реформ у сфері іноземної освіти.

Чеська Республіка (нині Чехія) – одна з країн-сусідів України – проводить успішні реформи мовної освіти і має значні досягнення на шляху оновлення її змісту. Важливою передумовою у дослідженні реформаторських змін з цієї ланки

освіти є ретроспективний аналіз викладання іноземних мов у навчальних закладах країни: початковій школі, різних типах середньої школи та вищих освітніх закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні вийшла друком низка статей та монографій, які стосуються досліджень сучасних тенденцій розвитку іншомовної освіти. Зокрема, у монографії М. Тадеєвої визначено лише основні напрямки модернізації шкільної іншомовної освіти в країнах-членах Ради Європи [2]. Важливим для нас є науковий доробок О. Савченко, яка розглядає сучасні тенденції стандартизації змісту ранньої шкільної освіти, включаючи іншомовну, в країнах ближнього і дальнього зарубіжжя [1]. Цінними для нас також є результати досліджень мовної освіти у працях чеських лінгводидактів таких як К. Дворакова (K. Dvorkova) [4], З. Факлова (Z. Faklova) [5], С. Ганусова (S. Hanusova) [7], Д. Коварікова (D. Kovarikova), П. Найвар (P. Najvar) [7] та інших.

Метою статті є аналіз історико-педагогічної ретроспективи викладання іноземних мов у Чеській Республіці з метою впровадження позитивного досвіду в іншомовну освіту України, а також визначення специфічних особливостей, які характеризують здійснення послідовних реформ в іншомовній освіті цієї країни з 1918 по 2000 рр.

Виклад основного матеріалу. До 1918 року, коли утворилася Чехословаччина, доля чеської освіти була тісно пов'язана з Австро-Угорською монархією. Ще у 1849 році був виданий "Проект про організацію вишів і середніх шкіл в Австрії" (Відень 1849 р.), який включав вивчення сучасних мов до навчального плану як необов'язкових предметів, але вони повинні були бути мовами, що тоді використовувалися в монархії. Чехословацька освіта, як початкова, так і середня, прийняли структуру австрійської освіти, крім незначних змін. Впровадження до шкільної освіти іноземних мов і зміни їхньої кількості та кількості навчальних годин, відведених на їхнє викладання та сама концепція їх викладання ніколи не були послідовними. Було спричинено реформи шкільної освіти. За весь період з моменту створення Чехословаччини і до сьогодні справжнє обговорення концепції викладання іноземних мов відображало відносно правдиву політичну ситуацію в Європі і зовнішньополітичну орієнтацію Чехословаччини, а пізніше і Чеської Республіки (нині Чехії).

Варто зазначити, що у Чеській Республіці було здійснено ряд послідовних реформ в іншомовній освіті. У період 1918 – 1938 рр. відбувалися дебати про загальну концепцію викладання іноземних

мов. Це проявилось в суперечках про статус викладання класичних мов (латини та давньогрецької мови), з одного боку, і сучасних іноземних мов, з іншого боку, в загальному контексті обов'язкової і середньої загальної освіти. Після реформи навчальних програм в 1933 році латину, грецьку і німецьку мови вивчали в середніх загальноосвітніх школах (гімназіях). З іншого боку, у сучасних середніх загальноосвітніх школах (так званих реальних гімназіях), крім латини (32 години) вивчали дві сучасні мови. Першою іноземною мовою, як правило, була німецька, а другою мовою – французька (в окремих випадках – англійська мова). Студенти могли вивчати третю іноземну мову як факультативний предмет (російська, англійська, польська, італійська і сербсько-хорватська). Щодо викладання німецької мови, то численна німецькомовна меншина (3 млн осіб) жили в Чехословаччині в той час. Таким чином, німецька мова мала одночасно статус як іноземної мови так і мови національної меншини. Поступово домінувала тенденція розглядати мову як інструмент для взаєморозуміння, в той час як її творча функція викладання відійшла на задній план як і викладання класичних мов [6, 3].

Після німецької окупації в 1939 році чеські середні школи були змушені пристосовуватися до шкільного законодавства Третього рейху. У навчальних планах цього періоду (і до 1945 року) про викладання іноземних мов не згадується. Німецька мова на той час слугувала засобом навчання. Викладання німецької мови було обов'язковим з першого класу звичайної школи.

Після закінчення Другої світової війни були розроблені навчальні програми для початкових і середніх шкіл на 1945/1946 навчальний рік. Було рекомендовано дотримуватися цілей навчання іноземних мов, які констатувалися у навчальній програмі 1933 року. В гармонії з новою політичною атмосферою і новим поділом Європи російська мова була введена до шкільної програми в якості основної іноземної мови. Вона була єдиною іноземною мовою введеною на першому етапі основної школи і викладалася у всіх навчальних закладах початкової та середньої освіти. У сучасних загальноосвітніх школах, крім латини (12 годин) і російської, також вивчалися інші мови, такі як англійська, французька, італійська, польська і сербсько-хорватська. А німецьку мову знову почали вивчати тільки після офіційного визнання НДР в 1950 році [6, 4].

Після того як комуністи встановили своє правління в Чехословаччині, в 1948 році була підтверджена домінуюча роль російської мови як

основної іноземної мови. В результаті почали функціонувати дев'ятирічні основні школи – základní devítiletá škola і чотирирічні середні загальні старші школи – гімназії (gymnasium). В основній школі російська мова вивчалася з четвертого класу для дітей віком 9 років. Інші іноземні мови не вивчалися. У старших класах середньої загальноосвітньої школи російська мова вивчалася як основна іноземна мова. Другою іноземною мовою була англійська або французька, але в дійсності їхнє вивчення було ідеологічно ліквідовано [3, 277].

Закон про шкільну систему і професійну підготовку вчителів був прийнятий 1953 року, що ініціювало ще одну шкільну реформу. Була створена модель загальноосвітньої школи. Були скасовані загальні гімназії і основна восьмирічна школа, за якою слідували 9 – 11 класи середнього загальноосвітнього навчання. Вся школа тоді називалася рівномірною середньою школою (jednotná Střední škola). Нічого не змінилося у ставленні до домінуючого статусу російської мови. В основній школі не вивчалася жодна інша сучасна мова, крім російської. Для вивчення сучасної західноєвропейської іноземної мови у старших класах з 9 по 11 клас гімназії відводилося лише шість навчальних годин. У таких умовах очевидним є те, що викладання іноземних мов не могло виконати ні свої комунікативні, ні творчі цілі або навіть свою культурну та освітню місію.

Слід наголосити, що після ХХ з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу у 1956 р. було дозволено створення державних мовних шкіл (státní jazykové školy), в яких в основному дорослі студенти у вечірніх класах могли отримати втрачену мовну освіту, яку звичайна шкільна система не могла забезпечити. Діяльність державних мовних шкіл фінансувалася з держбюджету. У 1970-х – 1980-х роках організувалися курси із вивчення західних іноземних мов для дітей і підлітків. Це була ще одна спроба на альтернативне вирішення проблеми, коли звичайна освіта не могла або не бажала їх вирішувати. Наприкінці 1980-х років більше 60 000 студентів навчалися у цій підсистемі, організованій винятково для вивчення іноземних мов. Для вивчення іноземних мов у порівнянні з системою в 1950-х роках були деякі зміни в кількості годин. У 1960 році був прийнятий новий шкільний закон “Про тісний зв'язок школи з життям і про подальший розвиток навчання і освіти в Чехословаччині”. Базова школа знову була подовжена – від восьми до дев'яти років і загальна старша шкільна освіта тривала три роки. За короткий період часу школа була

названа дванадцятирічною середньою школою, а з початку 1960-х років – загальною старшою школою – ліцеєм. Кількість іноземних мов, які вивчалися, і домінуюча роль російської мови все-таки залишилися [6, 5].

У 1965 р. навчання в загальній старшій середній школі було розділене на гуманітарний профіль (більше виділених навчальних годин для вивчення іноземних мов) і науковий профіль. Крім російської мови вивчалася також одна іноземна мова, як обов'язкова, а другу мову можна було обирати як факультатив. Крім того, в кінці цього року були введені спеціальні класи з поглибленим викладанням іноземних мов у закладах гуманітарного профіля. У період лібералізації в політиці, починаючи з 1968 року відомого як “Празька весна”, знову були введені чотири класи ліцею, і школі було знову повернуто назву “гімназія”. Політична ситуація змінилася упродовж 1968 р. Надалі кількість годин на російську мову поступово збільшувалася як в 70-х так і в 80-х роках. Були сформовані класи з поглибленим вивченням російської мови як іноземної. Навчальні плани щодо поглибленого вивчення іноземних мов були розроблені не тільки для гуманітарного профілю, а й для наукового (1969 р., 1979 р.).

Поглиблене вивчення мов було введено в 1965 і 1970 роках в обмеженій кількості базових дев'ятирічних основних шкіл (základní devítiletá škola). Учнім була дана можливість вивчати в рамках чинної системи освіти ще одну іноземну мову, крім російської. Ця іноземна мова була обов'язковим предметом для учнів у віці до 15 років. Навчання іноземних мов у початковій школі зводилося тільки до російської мови. Реформа системи освіти в 1978 році (введення восьмирічної основної школи – základní škola) не принесла практично нічого нового щодо вивчення іноземних мов. Навчання російської мови починалося на рік пізніше (з п'ятого класу) із навантаженням у 13 навчальних годин. Можливість вивчення іншої мови або спілкування російською мовою було відкритим для учнів з сьомого по восьмий клас (учні віком 13 – 14 років) обсягом 2 години на тиждень. У навчанні іноземних мов у молодших класах середньої школи до 1989 р. надавалась перевага тільки російській мові як обов'язковому предмету, інші іноземні мови – як факультативні предмети з сьомого по восьмий клас (загальним обсягом 4 години). Класи з поглибленим вивченням іноземних мов (приблизно 1% від кількості школярів): російська мова з 3 класу, англійська, французька та німецька з п'ятого класу [6, 5].

Раннє вивчення іноземних мов у дошкільних установах не практикувалось до 1989 року і організовувалось лише місцевими органами влади або школами. У навчальних планах Міністерства освіти Чехословаччини у період з 1945 по 1989 рр. не було впорядкування у вивченні будь-якої іноземної мови за винятком російської мови щодо порядку мов, які вивчалися, кількості годин на їхнє вивчення, переліку підручників).

Після фундаментальних соціально-політичних змін у 1989 році обов'язкове вивчення російської мови як першої іноземної мови було негайно скасоване і замінене демократичним вибором іноземної мови учнями або їхніми батьками. Були проведені заходи щодо перекваліфікації вчителів російської мови. Всі заклади, які готували вчителів іноземної мови, розширювалися і оновлювалися. Було введено нові форми іншомовних навчальних програм, так звані швидкі треки, і кількість шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов інтенсивно збільшувалася [3, 278].

За статистичними даними Eurýdice кількість годин, що відводилися на викладання іноземної мови в початкових і неповних середніх школах, не зазнала істотних змін у період з 1991 по 2000 роки. На початку 90-х восьмирічна обов'язкова освіта поступово перетворилася на дев'ятирічну обов'язкову освіту, що також призвело до початку вивчення іноземної мови не з п'ятого класу, а з четвертого в 1997/1998 навчальному році. Друга іноземна мова (на факультативній основі) була введена для сьомого – дев'ятого класів (2 навчальні години на тиждень). З 1998 року число годин для вивчення першої іноземної мови з шостого по дев'ятий клас залишалось достатньо гнучким, мінімальна кількість становила до 12 годин. Необов'язкові курси вивчення іноземних мов організовувалися в школах при умові що учні виявляли інтерес і була достатня кількість підготовлених викладачів. Такі курси могли починатися в шостому класі з обсягом 2 навчальні години на тиждень. Необов'язкові курси вивчення іноземних мов могли також проводитися на першому етапі навчання (початкова школа). Навчання в першому, другому і третьому класах носило форму позакласної навчальної діяльності, що здійснювалося у вільний час учнів. В основних школах з поглибленим вивченням мов впроваджувалися навчальні програми, затверджені Міністерством освіти в 1996 році. Кількість навчальних годин для вивчення першої обов'язкової мови (3 – 9 класи) була 21 навчальні години, для другої мови (6 – 9 класи) – 12 годин. Останнім часом загальна кількість годин на

вивчення іноземної мови залишається незмінною. Проте, директор школи на свій вибір може зменшувати кількість годин в одному класі і збільшувати в іншому [6, 6].

Варто зауважити, що у 90-х роках, крім чотирирічних гімназій, були створені шести- і восьмирічні гімназії. Перші чотири роки восьмирічної гімназії створювалися для учнів віком від 11 до 15 років. У шестирічних гімназіях учні навчаються за навчальними планами восьмирічних гімназій без перших двох років. У порівнянні з початковим етапом середньої освіти в основній школі (учні віком 11 – 15 років) кількість годин на вивчення іноземної мови в шести- і восьмирічних гімназіях збільшилася на одну годину. Винятковим був 1991 рік, коли для другої іноземної мови (учні віком 11 – 15 років) діяли однакові правила і для основних шкіл. Кількість годин, що відводяться на викладання обов'язкової іноземної мови в старших класах середньої школи (учні віком від 15 до 19 років), як правило, мали 12 години на кожну мову. Дві факультативні іноземні мови можуть вивчатися в цих школах. Існують винятки щодо кількості годин. З однієї сторони, є двомовні школи (учні віком від 13 до 19 років), де іноземна мова є також мовою навчання. Фактично ці школи є шестирічними гімназіями. З іншої сторони, класи з поглибленим вивченням сучасних іноземних мов досі існують. У даний час і двомовні школи, а також класи з поглибленим вивченням іноземних мов мають спеціальні програми, які узгоджуються з програмами для гімназій, затверджені Міністерством освіти. Основними є програми для восьмирічних і чотирирічних гімназій 1999 року. Навчальні програми повинні містити всі предмети і мінімальний розподіл годин на кожен предмет [5, 83].

Постійно відбуваються зміни в підготовці вчителів іноземних мов. Компетентні органи освіти зробили значні інвестиції в підготовку майбутніх вчителів іноземних мов [4, 62].

Висновки. Ретроспективний аналіз мовного репертуару та етапи реформування змісту навчання іноземних мов з 1918 по 2000 роки у різних типах навчальних закладів дозволяє визначити такі основні результати в ході здійснення послідовних реформ в іншомовній освіті Чеської Республіки:

1. Обов'язкове вивчення іноземних мов у різних навчальних закладах: початкових та різних типах середніх шкіл, а також у вищих навчальних закладах.

2. Прийняття значної кількості освітніх постанов, актів та положень, що сприяли успішному розвитку іншомовної освіти в країні.

3. Німецька мова мала одночасно статус іноземної мови і мови національної меншини через чисельну німецькомовну меншину (3 млн осіб), яка проживала в Чехословаччині на початку ХХ століття;

4. Вивчення російської мови з другого класу початкової школи, як обов'язкової, і другої сучасної іноземної мови з п'ятого класу, як факультативної в період з 1945 по 1989 роки.

5. Створення додаткових курсів із вивчення західних іноземних мов для дітей і підлітків у 1970-х – 1980-х роках.

6. Поступове зниження домінуючої ролі російської мови як іноземної для вивчення в різних типах закладів освіти з 1989 року.

7. Підвищений інтерес до вивчення англійської мови як обов'язкової іноземної мови та німецької, французької, іспанської, італійської мов, в якості другої іноземної мови з 1989 р.

8. Впровадження програм перепідготовки вчителів російської мови на викладання інших сучасних європейських мов.

9. Існування двомовних шкіл, а також класів з поглибленим вивченням іноземних мов, для яких розроблені спеціальні навчальні програми, що узгоджуються програмами для гімназій, затвердженими Міністерством освіти.

10. Тенденція до збільшення кількості годин, відведених на вивчення іноземних мов у початкових та середніх школах, в якості як основного навчального, так і факультативного предмета.

11. Оновлення змісту підготовки вчителів

іноземних мов та вкладання значних інвестицій в їхню підготовку.

1. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти / – 2-ге вид. – К.: Грамота, 2013 – 504 с. – С. 411 – 455.

2. Тадеєва М.І. Розвиток сучасної шкільної іноземної освіти в країнах-членах Ради Європи: монографія М.І. Тадеєва. Тернопіль: Навчальна книга: Богдан, 2010. – С. 313 – 322.

3. Тадеєва М.І. Розвиток шкільної іноземної освіти в Чеській республіці / М. Тадеєва // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2012. – Ч. 2. – С. 272 – 281.

4. Dvorakova K. Early Foreign Language Teaching in the Czech Republic: Existing Problems and Future Challenges / K. Dvorakova // Foreign Language Acquisition at an Early Age. – Brno: Masaryk University. – 2006. – P. 61 – 70.

5. Faklova Z. Baseline Study on FLT to Young Learners in the Czech Republic / Z. Faklova // An Early Start: Young Learners and Modern Languages in Europe and Beyond. – 2008. – P. 79 – 92.

6. Foreign Language Teaching in Schools in Europe. Situation in Czech Republic / Report drafted by Eurydice Unit. – Praha: Institute for Information on Education. – 2001. – P. 2 – 24.

7. Hanusova S. Early Foreign language Instruction in the Czech Republic in the Light of Empirical Research / S. Hanusova, P. Najvar // Foreign Language Acquisition at an Early Age. – Brno: Masaryk University. – 2006. – P. 77 – 82.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2016

“Здобуйте знання, теоретичне й практичне, гартуйте свою волю, виробляйте себе на серйозних, свідомих і статечних мужів, повних любові до свого народу і здібних виявляти ту любов не потоками шумних фраз, а невтомною, тихою працею”.

*Іван Франко
український письменник, поет, публіцист*

“Якщо Ви по-справжньому вірите в те, що робите, не дозволяйте ніяким обставинам стримувати Вас. Кращі в світі досягнення стали можливими не “ЗАВДЯКМ”, а “ВСУПЕРЕЧ”. Головне – робити свою справу”.

*Дейл Кернегі
американський психолог, педагог та письменник*

